

Јелена З. Јонић

Међународни центар за православне студије

Центар за црквене студије Ниш - Србија

e-mail: jelenar@ymail.com

ТРАГАЊЕ ЗА ЈЕВАНЂЕЉСКИМ ИСТИНАМА У ПРИКАЗИВАЊУ СВЕТОСТИ ЖИТИЈНИХ ЈУНАКА¹

Апстракт: У раду се прати светост житијних јунака под утицајем ауторитативног јеванђељског текста и његовог богатог корпуса ликова са циљем да се покаже како присуство текста обрасца, не само да украшава и допуњује смисао и постојање ликова из историје, већ их обликује и ствара. Рад обухвата преглед житија од Житија Светог Саве и Житија Светог Петра Коришког, Теодосија до Житија светог цара Уроша, Патријарха Пајсија и сведочи да је трагање за јеванђељским истинама на путу уподобљења житијних јунака једини приступ њиховог приказивања као истинских слугитеља Божјих.

Кључне речи: јеванђеље, светост, житијни ликови, уподобљење

Јеванђеље нуди богат репертоар препознатљивих ликова, догађаја, сижеа који су у нераскидивој вези са тематиком коју хришћанска традиција репродукује и тумачи током векова.²

Када је реч о композицији житија, запажамо да мотиви и сиже систематски ткају аналогije са садржинском структуром предлошка, ауторитативног текста. Слично је и са ситуацијама, догађајима, а посебно ликовима житијних текстова који су по својим односима слични констелацијама које су раније већ текстуализоване предлошком. Присуство ауторитативног текста унутар текста житија уводи описане догађаје у *оквире свете историје света*, како запажа Наумов, и на тај начин их легитимише као истините и стварне, бележи Нина Георгиева Гагова. Притом, присуство текста обрасца, не само да украшава или допуњује смисао догађаја и ликова из историје, *већ га ствара*, подвлачи ауторка.³

Писци житија доказују светост својих јунака доводећи их асоцијативно⁴ у везу са новозаветним јунацима⁵, притом, „средишњи узор и исходиште чудесних моћи свети-

¹ Рад представља наставак истраживања објављеног у Зборнику радова *Византијско-словенска читања* 6, где је дат преглед трагања за јеванђељским истинама у приказивању светости јунака од *Житија Св. Кнеза (и мученика) Јована Владимира до Живота Светог Саве и Живота Светог Симеона, Доментијана*.

² Надовезаћемо се на ову мисао речима Е. Р. Курцијуса који говори да се појам традиције не напушта, већ преобликује, те тим поводом пише да је „књижевна традиција медиј у коме европски дух у миленијумском распону потврђује себе“ (Курцијус 1996, 651).

³ Георгиева Гагова 1997, 39.

⁴ Нина Георгиева Гагова запажа да се идентификација ликова и догађаја у контексту библијске теме остварује помоћу библијских цитата и асоцијација који их маркирају (*Исто*, 44).

⁵ Велики је каталог поређења и асоцијација житијних јунака са јунацима *Старога завета*, чак и много већи од онога са *Новим заветом*, али старозаветна топка користи пре свега имена и шире

тељства био је сам Христос⁶, који у Јеванђељу каже: *Ко мени служи, за мном нека иде, и где сам ја, онде ће и слуга мој бити, и ко мени служи томе ће дати почаст Отац мој* (Јн. 12, 26). Свети Николај Жички казује да овим речима Господ не гони људе пред Собом, него их позива да следују Њему. Он је и дошао да буде Пут.⁷

У Теодосијевом „Животу Св. Саве“, Стефан Првовенчани изговара речи о слављењу Бога и светих:

„Дивити се треба ваистину дивноме Богу и светима његовим, и са страхом га увек славити и хвалити достојно, али и светима његовим чудити се и њих прослављати корисно, јер делима и добродетељима, љубављу и вером стекоше толику несумњиву смелост према њему.“⁸

Ове Стефанове речи говоре о узношењу Господа, а то је оно што претходи последовању, по речима јеванђелисте: *Ко верује у мене, дела која ја чиним и он ће учинити, и већа од ових ће учинити* (Јн. 14, 12), које Стефан изговара позивајући се на Христа. Последовање започиње туђиновањем. Ово је један од основних мотива источног монаштва, а његов је извор у представи о Сину Божјем који, поставши човек, из своје апсолутне божанствености, иде у туђину, тј. у створени, коначни свет, да би спасао свет. *И логос постаде тело и настани се међу нама* (Јн. 1, 14). То је његово страдање. Хришћанин постиже спасење, уживљавајући се у личност и судбу Исуса Христа, понављајући у себи и његове муке⁹, те носећи свој крст.¹⁰ Стога су јунаци, или боље рећи личности житијине књижевности, узорни хришћани, уједно и туђиноватељи¹¹ који су се отуђили од свих својих и у туђим крајевима странствовали зарад Бога, јер Господ се радује када до сукоба и раздвајања долази због љубави према Њему¹². Дакле, на путу духовног узрастања, личности о којима говоримо су репрезенти човека, или у духу средњовековне хришћанске антропологије, по речима Милорада Лазића, бића у које је на почетку тог последоватељног пута заложена искра слике (образа) Божјег¹³, који се туђиновањем гради и актуелизује у динамичком кретању усхођења лествицом врлина, до коначног сједињења са Богом, које се огледа у охристовљењу и обожењу.¹⁴ Тада већ говоримо о светитељу који поставши *сличан красоти Творца*, као такав бива преносник благодати Свете Тројице на друге људе и читаву творевину¹⁵. Григорије Цамблак Богу уподобљеног светитеља назива „красотом богосазнања“.¹⁶

разрађене сцене, за разлику од новозаветне која уноси више симбола, те и минимални сигнали који могу бити и разноврсни и врло сажети, омогућавају повезивање синтагме са библијском парадигмом (Наумов 1983, 87). Ово нас доводи до закључка да су ресурси потенцијалних новозаветних веза и односа доста већи.

⁶ Марјановић Душанић, Поповић 2004, 613.

⁷ Велимировић 2006, 320.

⁸ Теодосије 1988, 192.

⁹ Исто, 315.

¹⁰ „Од времена Христове смрти на крсту, крст је символ Христовог страдања и страдања уопште. У Светом писму Новог завета крст се помиње као символ следења Христу и правог хришћанског живота (упоређи Мт. 10, 38; 16, 24; Мк. 8, 34; Лк. 8, 23; 14, 27)“ (Тодоровић 1988, 356).

¹¹ Јован Лествичник аскетској страсти туговања за светом супротставља врлину „туђиновања“, за коју каже да је „неповратно напуштање свега у нашем завичају, што се супротставља нашој тежњи да достигнемо идеал побожности“ (Лествичник 2008, 27, поука III).

¹² Исто, 29, поука III.

¹³ Лазић 2008, 212.

¹⁴ О динамички подобија види у: Станилоје 1997, 307.

¹⁵ Лазић 2008, 216.

¹⁶ У склопу Службе посвећене краљу Стефану Дечанском, *Србљак*, књ. друга, 311 (навод према: Лазић, Исто, 238).

Код Теодосија су Савина подобност светима и последовање Христу на много места исказани поступним приказивањем Савиног последоватељног пута, или транспарентним пишчевим сведочењем о истом, који је свакако обележен *туђиновањем*, како на почетку Савиног монашког подвига, тако и касније када је хтео да *остави власт просветитељства*, да се повуче са активног положаја архиепископа, бежећи од људске славе и посвећујући се Господу. Његов последоватељни пут симболично започиње исказом да је огањ божаствени распламтео душу његову, чиме Теодосије говори о Растковом одушевљењу Богом, дакле не само о његовој склоности ка узвишеном и божанском, већ о благодатној инспирацији самим Богом, о неодрживој жудњи за духовним, благодатним савршенством.¹⁷ Када се Савини родитељи увере да је у потпуности предан Христу и да сигурним кораком следи његове стазе, стиде се да га назову сином, те га називају оцем и учитељем, молитвеником и заступником пред Богом. Из таквог ословљавања може се сагледати јасна Савина подобност Христу. Он је на другом месту назван Божјим учеником који је оставио земаљску славу и презрео све красоте као непостојеће, сагласно Христовим речима у *Јеванђељу по Јовану*: *Славу од људи не примам* (Јн. 5, 41). Као врхунац његовог потпуног последовања Христу издвајамо Немањине речи којима благосиља чедо, које није његово, већ Божје: „Нека си од Бога благословен, ти и дан у који си се родио, не моје чедо, већ Божје чедо!“¹⁸ Он чак и не мисли да је Сава човек, већ га поистовећује са анђелом. Све је то било и више него довољно да и он пође за њим, следећући *крстосно* и *неповратно* стазе Христове. Његово *крстосно* *украшавање анђeosким образом* значи да је ступио у најстрожи ступањ монаштва, следећући стазама Христовим, и том приликом носећи на плећима четвороугаоно платно украшено крстовима, што симболизује ношење крста Христовог зарад учешћа у Христовом страдању, у његовој вечној слави и победи над грехом.¹⁹ Видимо да је код Теодосија транспарентност коју смо истакли у вези са Савиним ликом, присутна и у вези са Немањиним ликом, она се, за разлику од поступка где се лик сам развија пред нама у свом духовном узрастању, постиже коришћењем извесних симболичких средстава, у овом случају црквом установљених обреда праћених одређеним реликвијама, које се везују за јунака, а које симболизују страдалнички Христов пут, којем Свети последује. Старији брат Стефан се, дивећи се Савиним молитвеним речима за изливање мира на спомен престављења оцу, позива на речи из *Јеванђеља по Јовану* и казује: „Јасно је, дакле, да Дух дише где хоће и на кога хоће.“²⁰ Стефан је свестан природног кретања духа и његове незадрживе силе, која је оваплоћена у Сави који је рођен од Духа, као и Христос.²¹ У извесним ситуацијама Теодосије ће бити толико очигледан у приказивању Савине доследности Христу, да ће његово сведочење о Савином последоватељном путу попримити елементе натурализма: „Јер са таквом ватреношћу после смрти преподобнога свога оца у месту томе поживе, сав помишљу ка Христу плећен, да сваки дан сећањем на смрт умираваше, а од многог и непрестаног поста усахну му утроба и боли му са изнутрицом слезина његова...и тако сав живот његов беше пост.“²²

Сава се не одваја од анђeosких сродника, Божјих угодника, преподобних отаца и сапосника, не желећи да жалости Бога, а скрбљу облаже брата. Том приликом суди да је боље ражалостити брата него Бога, према јеванђеоским речима: *Који љуби оца или матер*

¹⁷ Теодосије 1988, 308.

¹⁸ Исто, 133.

¹⁹ Исто, 314.

²⁰ Исто, 169, упореди: Јн. 3, 8.

²¹ Теодосије назива Саву *богосветлим светилником*, његова је светлост светости и квалитет Духа у јеванђеоском и православном смислу (Исто, 357).

²² Исто, 146.

већма него мене, није мене достојан; и који љуби сина или кћер већма него мене, није мене достојан (Мт. 10, 37). Свети Игњатије Брјанчанинов каже да се светом мржњом према ближњима остаје веран Богу, неприхватањем порочне људске воље, чак и кад су ти људи најближи наши сродници. У том, читамо у *Лествици*, Бог се радује одвајању и растављању, онда када се оно чини из љубави према њему. Пастир који пред својим овцама иде (в. Јн. 10, 4), заповедио нам је да се одрекнемо света и себе, да узмемо свој крст и кренемо, јер да бисмо ишли за Христом, морамо узети свој крст.²³ Сава узима свој крст, и прима *божаствену од Бога благодат* којом ће, по речима Исусовим у *Јеванђељу по Јовану* чинити дела која и он чини. (Јн. 14, 12). Сава ће, попут Христа који је својим доласком утолио сузе Марти и Марији (Јн. 11, 1-44), жалост у радост променити, и исцелити болеснога брата, који ће и све друге болести у име Бога исцељивати.

Теодосије нам у *Житију* поступно представља Савин духовни пут који гради ревносним последовањем, а који није нимало само његов лични, монашки пут који се састоји у молитвеном тиховању, већ унапред планирани и трасирани пут православља²⁴ који се састоји у практичном раду за друге, који ће и до тада, али највише *са божанственом влашћу првосвештенства*, као архиепископ мисионарски ширити. „А и сам свети пролажаше и обилажаше целу земљу својега народа, вером православља утврђујући и учећи...”²⁵ То је онај исти мисионарски пут којем је последовао, којим иде Христос прослављајући Оца на земљи. *Ја Те прославих на земљи; дело свриших које си Ми дао да извршим...објавих име Твоје људима које си Ми дао од света...* (Јн. 17, 4-6). Теодосије ће, уподобљавајући га Христу, за Саву рећи да ће бити многим *водителј ка богозвану*, да ће предводити људе на путу спасења, ка царству небеском. Таква Савина мисионарска делатност учиниће да се српски народ истински обрати ка Христу, да доживи своју духовну и егзистенцијалну обнову, те да се код Теодосија назове *новим*, попут Новог Израиља како би својим животом у цркви стекао све атрибуте новозаветног оствареног месијанства, новозаветне изабраности.²⁶

Теодосије, градећи лик Петра Коришког, који је изван династичких, односно национално-црквених оквира, нимало не посустаје у истицању његове светости, напротив, истакнута је његова равноправност са светитељима старог доба. Г. Подскалски у ту сврху бележи да се у делу заступа теза типична за словенску хагиографију раног средњег века да светац, додуше, припада „последњем нараштају“, али да својим врлим животом стоји на истом степену са светитељима старог доба, и да их, чак, надмашује.²⁷ Није онда случајно што је Петар Коришки често упоређиван са старим хришћанским пустињацима, а утврђено је да је Теодосију као древни узор за састављање Петровог житија послужило *Житије светог Антонија Великог*, Атанасија Великог.²⁸ Петар, пустињак, *личност је*

²³ Брјанчанинов 2006, 104.

²⁴ Православље је светлост ортодоксне хришћанске вере (Теодосије 1988, 333).

²⁵ *Исто*, 213.

²⁶ *Исто*, 334.

²⁷ Подскалски 2010, 459.

²⁸ Ово је прво монашко житије посвећено првом хришћанском пустињаку и аскети, али и житије које означава почетак самосталног стварања новог канона житијне књижевности (Видети о овоме у: Шпадијер 2014, 139).

Зорица Витић указује на Теодосијево изузетно познавање житија најстаријих светогорских подвижника св. Петра Атонског (IX век) и св. Атанасија Атонског (X век). Ауторка уочава утицаје *Житија св. Атанасија Атонског* на Теодосијево *Житије св. Саве*, као и утицаје *Житија св. Петра Атонског*, типичне хагиографије, без много историјских података у којој је преко педесет година светитељевог подвижништва испуњено визијама, чудима, и, нарочито, искушењима и демонским нападима. Овакав текст је могао бити узор за житије првог српског анахорете, Петра Коришког (Витић 2018, 70, 71).

духовног микрокосмоса²⁹, који је изван њега потпуно убог и бездоман, бесхлебан и бестелесан, не даје нам простора да га другачије сагледамо, до у духовним димензијама, као идеални одраз Христовог земаљског лика. Његово привидно и тренутно пребивање у долини и стенама вођено је силом Господњом, по речима самога Господа у *Јеванђељу по Јовану*, које Петар изговара: „Јер без мене ништа творити не можете“ (Јн. 15, 5).³⁰

Петар је толико непоколебљив, одлучан и чврст уподобљавајући се Христу, о чему нам сведочи и Теодосијев избор његовог имена, за које ће и сам рећи: „Петар што Врховног назив имаде и вером му подобан би.“³¹ Он је реплика Христове жртве и страдања: „Јер као од Христа с радошћу распет бити изволе, тако са истом усрдношћу свакодневно у пустињи пошћењем са Христом разапе се, и без мача самомучени до крви јави се мученик.“³² Преподобни Јустин Ћелијски у тумачењу четрнаесте главе *Јовановог Јеванђеља* (Јн. 14, 12-14), казује да су дела оних који су их чинили, вођена силом Христовом, између божанских и људских, те да су то дела светих апостола и Мученика и осталих Светитеља, у које убрајамо и Петра³³, чињена само вером у Христа као Бога и Господа који им због те вере и кроз ту веру даје божанске силе, те они, иако људи, чине јеванђељска дела, јеванђељска чудеса. „После смрти, Св. Петар Коришки се не налази, као Св. Симеон и Св. Сава међу анђелима, нити заступа пред Богом свој народ. Као што је скромно живео, тако исто скромно лежи у својој пећинској цркви, где му преостале мошти³⁴ исцељују болеснике. Поникао из народа, у њему је, и ради њега, ту и остао.“³⁵

Г. Подскалски запажа да, упркос обимном узгредном делу од библијских стихова, молитви и побожних хвалоспесова, *Драгутиново житије* теолошко-духовну вредност поседује искључиво због описа постепеног Драгутиновог приближавања идеалу потпуног последовања за Христом.³⁶ Жудња за царством Божјим све је више приближавала Драгутина подражавању Христа, он је приказан као истински Христов последоватељ, пошто се искрено покајао након сагрешења, према речима из *Јеванђеља*: „Ако ко реч моју сачува, неће мрети никада“³⁷ Драгутин је задобио вечни живот упражњавајући јеванђељске врлине, те чувајући тиме Христову реч дату Јеванђељем. Да и у случају Драгутина подобије није само крајње стање обожења, већ упражњавање аскетског добродетељног живота, као и у случају осталих последоватеља, а особито Саве код Доментијана, налазимо у тренутку Данилове недостојности да он, или било ко други говори о великим трудовима и страдањима овога благочастивог мужа који је учино милостиње ништима, утехе малодушнима, састрадања онима који су у скрби, који је био избавитељ увређених. Сава, велики архијереј Христов, био је његов узор на последоватељном путу ка вечном узору Христу.

²⁹ Предговор Д. Богдановића у Теодосије 1988, 41.

³⁰ Теодосије 1988, 274.

³¹ Исто, 285.

³² Исто, 285.

³³ Д. Бојовић говори о Петру као монаху у свету, а као анђелу у монаштву, а о овом *Житију* не само као житију светитеља, већ и житију анђела, који „оправдава 'примање анђелског лика' и постаје достојан суштине опште и познате формулације о небеском човеку и земаљском анђелу“ (Бојовић 2019, 352).

³⁴ Георгиева Гагова издваја мотив моштију као сасуд благодати и земаљског наслеђа светитеља, који је завештао народу, он је заступљен, истиче ауторка, посебно у завршним деловима дела и у директној је вези са црквеним обредом (Георгиева Гагова 1989, 268).

³⁵ Кашанин 2002, 175.

³⁶ Подскалски 2010, 466.

³⁷ Данило Други 1988, 63. (Упореди: *Ко одржи реч моју неће видети смрти вавек* (Јн. 8, 51)).

У списима архиепископа Данила Другог наводе се три краљице и то као побожне владарке, а о краљици Јелени,³⁸ Данило говори чак у посебном животопису³⁹. Јелена, мајка горе приказаног праведника, започиње интезивни духовни живот након ране смрти свога супруга (Уроша I). Примивши девичанско освећење, бива посвећена миру (исихији), а њена љубав према Богу⁴⁰ све више нараста. Када Данило каже да Јелена, примањем монашког образ, подлаже врат свој под добар лаки јарам Христов, указује нам „симболично на преузимање Христовог терета, крста“⁴¹, према: (Јн. 19, 17), подсећањем не само на терет монашке послушности, већ и на чињеницу да је смрћу Господ сатро смрт и омогућио васкрсење.⁴² Следујући му на том путу, Јелена подиже храм у име пресвете Богоматере, да би у самртном часу, у пратњи монаха и стараца, била уподобљена и Девици Марији, окруженој апостолима на самртној постељи.⁴³ О њеној блажености за живота говори њен син Милутин у похвалним речима над њеним мртвим телом у манастиру Градац, из којих се да сагледати њен последоватељни пут на којем она чини подвиге и дела која јој омогућују да се приброји „у зборове многострадалних мученица“⁴⁴ и постане „обитељ Светој Тројици.“⁴⁵ Данило, не без разлога, истиче једносутност Свете Тројице, доводећи га у везу са Јеленом, пореклом католикињом, не би ли је потцртао на самом крају, још једном, као православну монахињу, знајући важност Христових речи о исхођењу Светог Духа од Оца:⁴⁶ *А када дође Утешиатељ, кога ћу вам ја послати од Оца, Дух Истине, који од Оца исходи, Он ће сведочити за мене.* (Јн. 15, 26). Јелена је код Данила приказана као племенита и побожна хришћанка, мудра владарка и нежна мати, као значајан чинилац у сређивању односа у својој породици, као заштитница народа и државе. Њен књижевни и светачки лик, запажа Р. Маринковић, грађен је према Немањиним моделу и представља Немањин пандан, као што је он идеалан отац и владар, тако је она идеална мати и краљица.⁴⁷

Сва лепота Милутиновог подобија и следовања Христу као ипостасној природи показана је у његовом *Житију* посредством Симеона Немање и Саве, којих је *пород и*

³⁸ Тематски зборник радова *Јелена - краљица, монахиња, светитељка* који је издало сестринство манастира Градац 2015. године, доноси нове увиде у живот и време ове значајне личности уз значајне резултате интердисциплинарног приступа теми. У зборнику, научници са више аспеката (историјског, књижевног, археолошког, теолошког), у оквиру различитих научних области, приступају личности краљице Јелене (*Јелена - краљица, монахиња, светитељка* 2015).

³⁹ Кашанин 2002, 18.

⁴⁰ Унутар поменутог зборника, Драгиша Бојовић у свом раду под насловом „Теологија љубави у *Житију краљице Јелене*“, посебну пажњу посвећује мотиву божанске љубави који чини важну димензију житија архиепископа Данила Другог, а који се, по аутору, у овом *Житију* посебно издваја. У Даниловом књижевном портрету краљице Јелене „оцртава се она анагошка димензија, којом се представља уздизање човекове душе из низина чулног и пролазног у висине вечне славе и божанске љубави (Бојовић 2015, 144).

⁴¹ Данило Други 1988, 296.

⁴² Поповић 2001, 217.

⁴³ Поређење између монахиње Јелене и Пресвете Богородице налазимо код Подскалског (Подскалски 2010, 469).

⁴⁴ Данило Други 1988, 103.

⁴⁵ *Исто*, 102.

⁴⁶ Христове речи о исхођењу Светог Духа од Оца уграђене су у осми члан Никејско-цариградског симбола вере. Такво пнеуметолошко учење следе све цркве које припадају Васељенском православљу, све цркве које припадају оријенталном православљу, као и све цркве које су настале из древне Цркве Истока. Насупрот њима, следбеници католицизма сматрају да Свети Дух исходи не само од Оца, већ и од Сина. У томе се огледа главна теолошка разлика између католицизма и свих традиционалних источних цркава.

⁴⁷ Маринковић 2007, 296.

васпитање, а самим тим и суделоватељ у *трисијаном божанству*, чији је Сава служителј. „Од њихове телородне природе би и овај господин мој благочастиви краљ Стефан Урош.“⁴⁸ Он је означен Духом благодати попут Христа (Јн. 1, 32) и узрастао Светим Духом према Јн. 14, 26. Данило га, говорећи о његовом божјем милосрђу, пореди и са светим Димитријем, а опет, кроткост врлине, сила и крепкост даровани су њему од Бога, поводом чега ће дати Милутинов пример као пример општег уподобљења: „Видите и дивите се како се људи уподобише боговима.“⁴⁹

Архиепископ Арсеније, *добри учитељ вере Христове*, уподобљава се своме Господу, и на много места у повести о његовом животу, како би се истакла његова природа сачињена по подобију, призива се *Јеванђеље*, једно од таквих места је: „Јер чудно Божије самотрење и савршена благодат Његова јављаше се у овом“ (Јн. 1, 14).⁵⁰

Стефан Дечански, чији је лик асоцијација за утврђеност у сили Светога Духа и вољи Господњој⁵¹, верни је последоватељ Исусов, који се именом Господњим противио непријатељима и који се као Исус Навин прославио „против иноплеменика који су озлобили Израиља.“⁵²

Данило Други неисказаном благошћу Господње милости следује Христу, угодно му служећи у свему, „јер он божаственим разумом и побожношћу и живећи у незлобivosti срца својега, био је у сваком делу уразумљиван од Господа, да чини по вољи његова хтења“⁵³, према божјој вољи исказаној у (Јн. 1, 12, 13), о чему читамо и у Јаков. 1, 18: *По својој вољи он нас је родио истинитом речју, да будемо нека првина од његових створења*, или у 1. Солуњанима 4, 3: *Ово је божја воља управо ваше посвећење*, те тако Данило, прихватавши његову вољу, бива подигнут на хвалу Његове славне благодати.

Стефан Дечански је као лик у Цамблаковом „Житију Стефана Дечанског“, које је конципирано на темељу монашко-исихастичких идеја, обликован према моделу светитеља, где се приказује светитељска судбина коју је изабрао и коју је достигао. Он је *божанствени и свети војник, Христов војник*, Његов следоватељ који чини дела достојна вере према: Јн. 14, 12. „Достиже времена надсветска, настањујући се као великомученик са мученицима.“⁵⁴ Присутно је повезивање Стефана Дечанског и са култом Св. Николе Мирилицког.

Деспот Стефан је одређен од самога Бога да буде „раван анђелима, печат хришћанскога света.“⁵⁵ Био је сличан по храбрости и вери Исусу Навину, вођен Богом, због чега, „ништа нису могли успети они који су га оклеветали.“⁵⁶ Обузет је љубављу божаствене жеље која га је подигла и носила⁵⁷, према Јн. 10, 27-29, *јер је Бог дао Свог Сина да они који верују не пропадну, него да имају живот вечни*: Јн. 3, 16.

Потврђивање последоватељног пута светог цара Уроша, чија је сума дата на крају *Житија* у виду поентираних мисли⁵⁸, која је у знаку јеванђељске симболике светлости,

⁴⁸ Данило Други 1988, 110.

⁴⁹ Исто, 138.

⁵⁰ Исто, 157.

⁵¹ „На Теби Господе, утврдих се од утробе моје матере“ (Данилови настављачи 1989, 43).

⁵² Исто, 44 упореди са Јн. 11, 45.

⁵³ Исто, 1989, 111.

⁵⁴ Цамблак 1989, 74.

⁵⁵ Константин Филозоф 1989, 36.

⁵⁶ Исто, 90.

⁵⁷ „Јер када било кога ова љубав божаствене жеље обузме, она га брзо узима, носи и подиже горе“ (Исто, 103).

⁵⁸ „Не може се град сакрити уврх горе стојећи, нити свећњак под посудом, него на свећњаку, да онај ко улази види светлост“ (Мт. 5, 14, 15)“ (Патријарх Пајсије 1993, 102).

према Јн. 8, 12 и Јн. 1, 5, 9, реализовано је сачињавањем култа његовој светости, те овенчавањем мученичким венцем од стране патријарха Пајсија. „Беше светитељ и преподобан, и још за живота жељаше мученички венац задобити. И не лиши га Господ и венцем мученичким веза се.“⁵⁹

Врлине житијиних јунака реализују се у подвигу као доказу добродетељи. Оне су се испољиле кроз веру, богољубље, кротост, целомудрије, чистоту, безлобије, које ће се код Симеона и Саве, јунака првих српских биографија, у потпуности испољити, имајући у виду да су они били монаси. Али како је Немања био и владар, он ће поседовати и врлине које треба да красе хришћанске владаре: мудрост, истинољубље, милост, душевност. Опус добродетељи се у српском житију мења у складу са чињеницом да владари нису више монаси, као што је био случај раније, те се у српској хагиографији сада прави јасна подела на хагиографију владара и монаха, црквених поглавара и великодостојника. Владари су у ситуацији да се сами одупиру искушењима, да сами бирају између добра и зла, те да се сами труде да достигну врлину идеалног хришћанског владара. Иако нису сведи, они су потомци праоца Немање, светог претка, од Бога одабраног владара који своју изабраност преноси на своје потомке и чини их светородним. Стога је сваки светородник предвиђен својим пореклом да буде идеалан владар и светац и постане јунак хагиографије.⁶⁰

„Схватање лепоте и духовне радости српских светачких ликова, као типизованих културних образаца домаће рецепције византијског Православља, увек је у знаку благодатног подвижништва и добродетељи ради обожења и подобљења.“⁶¹ Естетика подобја је један од могућих приступа ликовима средњовековних светитеља, која је по овом аутору, само један од концепцијских аспеката и могућих приступа српским официјелним православним антрополошким схватањима несистематизованих учења о човеку у средњем веку.⁶²

Литература

Извори

Данило Други, архиепископ (1988): *Животи краљева и архиепископа српских, Службе*. Стара српска књижевност, књига шеста, приредили Гордон Мак Данијел и Дамњан Петровић. Београд: Просвета: Српска књижевна задруга, стр. 45-212.

Данилови настављачи (1989): *Данилов ученик и други настављачи Даниловог зборника*. Стара српска књижевност, књига седма, приредио Гордон Мак Данијел. Београд: Просвета: Српска књижевна задруга, стр. 27-117.

Константин Филозоф (1989): *Житије деспота Стефана Лазаревића*. Стара српска књижевност, књига једанаеста, приредила проф. др Гордана Јовановић. Београд: Просвета: Српска књижевна задруга, стр. 71-132.

Патријарх Пајсије (1993): *Житије светог цара Уроша*. Сабрани списи. Стара српска књижевност, књига шеснаеста, приредио др Томислав Јовановић. Београд: Просвета: Српска књижевна задруга, стр. 85-105.

⁵⁹ Патријарх Пајсије 1993, 102.

⁶⁰ Види: Маринковић 2007, 295.

⁶¹ Лазих 2008, 242.

⁶² Исто, 241.

Теодосије (1988): *Житије Светог Саве*. Стара српска књижевност, књига пета, свеска прва, приредио проф. др Димитрије Богдановић. Београд: Просвета: Српска књижевна задруга, стр. 99-261.

Теодосије (1988): *Житије Светога Петра Коришког*. Стара српска књижевност, књига пета, свеска прва, приредио проф. др Димитрије Богдановић. Београд: Просвета: Српска књижевна задруга, стр. 263-288.

Цамблак (1989): *Житије Стефана Дечанског*, у: Књижевни рад у Србији, Стара српска књижевност, књига дванаеста, приредио Дамњан Петровић. Београд: Просвета: Српска књижевна задруга, стр 49- 87.

Цитирана литература

Бојовић, Драгиша (2015): „Теологија љубави у *Житију краљице Јелене*. Тематски зборник радова посвећених краљици Јелени. Уредник Катарина Митровић. Крагујевац: Манастир Градац. 139-148.

Бојовић, Драгиша (2019): „Житије анђела или: Како се Петар Коришки бестелесним у пустињи показао“. *Православно монаштво* (Тематски зборник посвећен архимандриту Дионисију (Пантелићу), духовнику манастира Светог Стефана у Липовцу, поводом седам деценија његове монашке службе). Ниш: Центар за црквене студије. 351-361.

Брјанчанинов, Игњатије (2006): „О следовању Господу нашем Исусу Христу“. *Аскетски огледи*. Први део. Београд: Задужбина Светог Манастира Хиландара. 94-105.

Велимировић, Николај (Св. Николај Жички) (2006): *Омилије (Тумачење Јеванђеља)*. Шабац: Православац.

Витић, Зорица (2018): „Атонски узоритеодосијевих житија“. *Српска славистика* (Колективна монографија, том II, Књижевност, култура, фолклор, питања славистике). Уредници Бошко Сувајић, Петар Буњак, Душан Иванић. Београд: Савез славистичких друштава Србије, Чигоја штампа. 67-77.

Георгиева, Гагова, Нина (1989): „Агиографската концепција на патриарх Евтимий с оглед подбора на библијските цитати“. *Втори меѓународен конгрес по бугаристика*. Софија: 263–273.

Георгиева, Гагова, Нина (1997): „Свето писмо у житијима српских владара“. Београд: *Књижевна историја* 19. 39–50.

Јелена - краљица, монахиња, светитељка (2015): Тематски зборник радова посвећених краљици Јелени. Уредник Катарина Митровић. Крагујевац: Манастир Градац.

Кашанин, Милан (2002): *Српска књижевност у средњем веку*. Београд: ЗУНС.

Курцијус, Е. Роберт. (1996): *Европска књижевност и латинско средњовековје*. Београд: Српска књижевна задруга.

Лазич, М. Милорад (2008): *Српска естетика аскетизма*. Београд: Света Српска Царска Лавра манастир Хиландар.

Лествичник, Свети Јован (2008): *Лествица*. Бања Лука. Романов.

Марјановић, Душанић, Смиља, Поповић Даница (2004): „Смрт и светост“. *Приватни живот у српским земљама средњег века*. Београд: СЦО. 586–615.

Наумов, Александар (1983): „Теодосије Хиландарац и Свето Писмо“. *Хиландарски зборник* 5. Београд: САНУ. 81-89.

Подскалски, Герхард (2010): *Средњовековна теолошка књижевност у Бугарској и Србији (865-1459)*. Београд: Православни Богословски факултет, Институт за теолошка истраживања.

Поповић, Јустин (Преподобни Јустин Ћелијски) (2001): *Тумачење светог Еванђеља по Јовану. Тумачење посланица Св. Јована Богослова*. Београд: наследници оца Јустина. Ваљево: Манастир Ћелије.

Станилоје, Димитрије (1997): *Православна догматика*. Књига прва. Сремски Карловци: Епархија сремска.

Тодоровић М. А. (1988): „Речник појмова, личности и навода из *Светог писма*“ у: *Стара српска књижевност у 24 књиге*. (Д. Богдановић, Б.Јовановић-Стипчевић). Београд: Просвета, СКЗ, књига 5, св. 2, 323-381.

Шпадијер, Ирена (2014): *Свети Петар Коришки у старој српској књижевности*. Београд: Чигоја штампа.

**THE SEARCH FOR GOSPEL TRUTHS IN THE PRESENTATION OF THE
HOLINESS OF HAGIOGRAPHIC CHARACTERS**

The work traces the sanctity of hagiography characters under the influence of the authoritative Gospel text and its rich corpus of characters to show how the presence of the model text not only embellishes and adds to, but also shapes and creates the meaning and existence of the characters in the story. The work includes an overview of the lives from the Life of Saint Sava and the Life of Saint Peter Koriški, Theodosius to the Life of the Despot Stephen by Constantine the Philosopher, testifying that the search for the Gospel truths by way of identification with the Gospel models of the hagiographic characters, is the only approach to present them as true servants of God.